

Boldog Zoltán

Irodalom kocsmanyelven

Háy János: *Kik vagytok ti?*

Háy János kötetének (*Kik vagytok ti? Kötelező magyar irodalom – Újraélesztő könyv*) megjelenése után úgy tört föl az elfojtott indulat az irodalmi szakmából, mintha valaki megtámadta volna őket. Pedig az irodalomtörténészek, irodalomtudósok, magyartanárok legfőbb ellensége: önmaguk. Az irodalmi szakma, főleg a bölcsészkaron dolgozó kutatók – néhány kivétellel – olyan belterjessé tették a rendszerváltás óta a szépirodalomról szóló beszédet, hogy szinte minden szálát elvágta, amely az olvasókhöz vezethetne. Ehhez hozzájárult az a szemléletbeli fordulat is, amely szerint a szerző, a kor nem olyan fontos egy irodalmi szöveg olvasása során, mint magának az írásnak a belső szerveződése, a befogadóban kialakuló szövegközpontú értelmezés. Az Y és a Z generáció már az iskolapadban azt tanulja, hogy az írók élete talán érdekes, de főként nem életükkel megfelleltetve, életrajzuk alapján kell műveiket értelmezni.

Az olvasói vágy azonban megmaradt az irodalomtörténetre, a szerzőre, a korra vonatkozóan, ezt táplálhatta az Y és Z generáció szüleinek az a beállítódása, amely az irodalmat gyakran – az irodalomtanítás berögződéseinek köszönhetően – életrajzok és tankönyvi értelmezések bemagolásával azonosította. Az erre való igény kialakult gyermekeikben is, hiszen az életrajz gyakran érdekes, és a Mohácsy-féle irodalomtankönyv-sorozat bővelkedett a bulvárelemek halmozásában (betegségek, szerelmi kapcsolatok, aberrációk stb.). Tehát az igény megvolt erre, és amikor Nyáry Krisztián a fókuszra a művekről ismét az alkotók személyére helyezte, akkor már lehetett hallani olyan irodalomtörténeti észrevételeket, amelyek szerint – összefoglalva és sarkítva – Nyáry Krisztián ellopta a show-t.

A szerzőközpontú szemlélet, az irodalomtörténeti megközelítés ismét népszerű lett, de ehhez semmi köze nem volt a kutatóknak, a tudományos szakma képviselőinek. Ők – kevés kivétellel – továbbra is csak egymásnak írtak a szakfolyóiratokban, eszükbe sem jutott, hogy az olvasói vágyat kielégítsék. Megtette ezt helyettük egy kiugrott kollégájuk a nyilvánosság új fórumán, a Facebookon. Most pedig hasonló módon, csak az esszé műfaját segítségül hívva a Nyáry-féle recepttel próbálkozik Háy János. Csak amíg Nyáry kiépített egy masszív, több tízezer főt számláló követő- és olvasótábort, és utána jelentette meg könyvét, addig Háy a kiadóra bízta a marketinget. Amíg Nyáry Krisztián a bölcsészstudósok nézőpontjából a „mi kutyánk kölyke”, hiszen egykori irodalomtörténészről

van szó, addig Háy János szépíró. Ő tehát nem a „mi kutyánk kölyke”, maradjon csak a kaptafánál – gondolhatják.

Miért ne beszélhetne más is alkotókról és a művekről, mint a szakirányú végzettségű kutatók? Miért lehetséges egyáltalán az az elitista hozzáállás, amit például a Magyartanárok Egyesületének elnökétől és fiatal irodalomtörténész-jelöltektől olvashatunk, akik lefitymálják Háy gondolatait? Miért ne mondhatná el és jelentethetné meg bárki az irodalomról szóló véleményét?

Elképzelhető, hogy akik eddig Háy János valóban nem túl szerencsés alcímű kötetét (*Kötelező magyar irodalom*) fellapozták, elsiklottak volna a bevezető írás felett? A könyv ugyanis a *Morzsamagyarok hazája* című novellával kezdődik. Ez nagyrészt arról szól, hogy a magukat országukban hazátlannak érző magyarok az Istenhez fordulnak, aki azt javasolja nekik: olvassanak, a könyvekben megtalálhatják saját magyar hazájukat. Ez a novella egyrészt a történet egyik morzsamagyarjának pozíciójába helyezi a kötetbeli szövegek szerzőjét, aki hallgatott erre az isteni parancsra, és olvasni kezdett. Ezzel kapcsolatos élményeit rögzítette a bevezetőt követő esszében. Megkockáztatható tehát, hogy a fikció terében kezdődő vaskos könyv erősen kötődik, sőt ki sem lép a bevezetőben megnyitott fikciós térből. Ebből a szempontból az ezt követő esszében (vagy inkább esszénovellákban) az is megtörténhetne, hogy Csokonai Vitéz Mihály, Petőfi Sándor vagy Jókai Mór nyolcvanévesen akadémiai nyugdíjból él egy budai villában. Miért ne írhatna le valaki ilyet a szépirodalom felnőtteknek szóló játszóterén?

Háy János azonban nem akar ilyen merész állításokat tenni, sőt kifejezetten visszafogott. Ő annyit kísérel meg, hogy a szerző személyiségének kontextusában újraolvasson bizonyos műveket. Az esszé műfaja és hagyománya pedig feljogosítja arra, hogy olyanokat is mondjon, amiket egy irodalomtörténész a szakmai hitelessége miatt nem írhatna le. Így Háy János nem elvesz, hanem hozzátesz az irodalomtörténethez, mert azon kívül mozog, és mivel kívülálló („nem a mi kutyánk kölyke”), ezért bármit mondhat. Szépíróként meg pláne. Viszont íróként osztogat néhány tövist a bölcsészeknek, és a vele szembeni dühnek akár ez is lehet a kiindulópontja: *„Gyanítom, egy átlagos mai író, már itt, a kassai megpróbáltatások során elbukott volna, lemondva így a szép jövőről, számos sikerkönyvről és külföldi ösztöndíjakról, hisz egy mai bölcsésznek nemhogy a zárat feltörni, de a szoba falába egy szöveget beverni is héraklészi munka.”* Látható, hogy az irodalmi szakmának van is oka a sértődésre, hiszen a könyv meg is sérti őket. Máshol konkrétan az irodalomtudósok kapnak egy kis fricskát: *„Olyan az irodalomtudomány, mint egy megcsalt feleség, aki minden apró információban a vélt igazsága bizonyítékát látja.”* De ami minden biztosítékot kiver, hogy Háy nem kizárólag szépíróként szólal meg, hanem olvasóként. Az olvasó pedig végképp maradjon csendben, legfeljebb írjon naplót vagy blogot, de ne ártsa magát a gondolkodók dolgába – ezt sugallja a kritikai reakciók egy része.

Háy minden szemtelensége ellenére sokszor segít abban az olvasónak, hogy inkább a fikcióhoz közelítse kötetbeli írásait, ne pedig a tanulmányhoz. Például a Bornemisszáról szóló részben a következőképpen fogalmaz: *„Oly mértékű volt a pusztítás, hogy szinte érteni sem lehet, azt a hatéves kisfiút, aki e szöveg főszereplője,*

hogyan kerülhette el a vérengzés.” (Kiemelés tőlem: B. Z.) De aki mégis olyan – elnézést – hülye lenne, hogy irodalomtörténeti tanulmányként olvassa a fejezeteket, csak jusson el a Csokonairól szóló részig, ahol az elbeszélő (igen, az esszénovella narrátora) többek között a klasszicizmus költő-tanító diákjaként (is) szólal meg: *„Amikor később tanított, akkor sem változott, együtt ivott velünk. Hozzánk húzott a szíve, nem a professzori karhoz.”* Akinek pedig ez sem lenne elég, olvassa végig a Petőfiről szóló egyik részt (*Hol volt, hol nem volt*), amelyben azt állítja az elbeszélő, hogy Petőfi nem létezett, hanem három ember kitalált figurája volt a reformkori költő. De az ilyen típusú esszénovellákhoz sorolható a *Sanyika* című írás is, amely Weöres Sándorról szól. Ennek egyik, talán legkidolgozottabb változata a Jókaihoz kapcsolódó történet, ahol a nyitónovellához hasonlóan az Isten 2004-be irányítja a regényírókat. Máskor az anekdota műfaja elevenedik meg a könyvben, például a Szabó Magdával foglalkozó fejezetben, amikor az elbeszélő személyes ismeretségből adódóan a nagy írónőről adomázik gyermekeinek. Ez az anekdotikusság jellemzi a Petri Györgyről szóló fejezet nyitányát is. Műfajilag tehát nagyon összetett a *Kik vagytok ti?*, ebből adódóan nehéz is összehasonlítani Szerb Antal művével, hiszen ott a műfaj és a stílus egységesebb, itt pedig inkább a változottságon, a határátlépéseken van a hangsúly. Ez a provokatív irodalmi játék csak annak okoz irodalomtörténeti fejtörést, akinek nincs humorérzéke, és aki kizárólag irodalomtörténetként szeretné olvasni a kötetet, pedig a védőborítón lévő kiadói ajánlás is eltávolítja ettől a kategorizálástól az írásokat: *„Irodalomtörténet? Az is.”* Tehát nem kizárólag az.

Miket ír tehát Háy? Talán esszéket, talán esszénovellákat, de az is lehet, hogy portrékat rajzol, néha anekdotázik, hol erősebben, hol gyengébben zakatoló klaviatúráján. Néhány vonás alapján felépít egy-egy alkotót, és ezek a portrék semmiképpen sem törnek tudományos babérokra. Ezek a portrék legfeljebb olyanok, mint bármely festő művei egy-egy híres alkotóról: leginkább a képzőművész látásmódjáról tanúskodnak. Ezekbe az esszébe, esszénovellákba vagy portrékba vegyülnek olykor furcsa színek, amelyek stílustörésnek tűnhetnek. Egyszer még az irodalmi nyelv múzeumában vagyunk, máskor már egy romkocsmában vagy egy fesztiválon (Háy is használja ezeket a képeket, hol konkrétan, hol metaforikusan). Elég csak a Petőfiről szóló részre gondolnunk: *„Milyen szar sorsa volt, mondta Bajza, ráadásul nem elég, hogy minden sikerről lekésgett, az összes verse a nyelvújítás előttre esik, szóval tele van olyan hülye szavakkal, amit ma már senki nem ért. Kibaszás lenni Csokonainak, mondta Vörösmarty, főleg ennyire tehetséges Csokonainak. Meg azt hitte, hogy a bordalokhoz tényleg be kell nyomni mindennap, fűzte hozzá a mindig mértékletes Toldy.”* Ezek a stílustörések nagyon kellenek ahhoz, hogy ébren tartsák az olvasói figyelmet, és általában funkciójuk is van. Itt például az, hogy érzékeltessék: Bajza József, Toldy Ferenc és Vörösmarty Mihály egy borozóban beszélgetnek. Bár biztosan elegánsabb lett volna, ha Háy reformkori szlenget használ, de ő a mai nyelvre próbálta lefordítani az adott szituációt, szépirói eszközökkel eleveníti meg a helyzetet.

Vannak azonban suta poénjai is Háynak, például amikor Reviczky eredeti nevének élcelődik: *„Balek Gyula az ő anyakönyvezett neve, s persze nomen est omen, mondhatjuk, s nem is tévedünk. Balekünknek talán a legnagyobb fájdalmat a névvesztés*

okozta, egész életében titkolta ezt a tényt...” Néhány évtizeddel ezelőtt ezt esetleg egy kocsmányos alkalmával oszthatták volna meg egymással az irodalommal foglalkozók, és Háy ezt az irodalmi kocsmanyelvet próbálja meg legitimálni az esszében, esszénovelláiban. A próbálkozás dicsérendő, a megvalósítás néha megbicsaklik, és sokkal szimpatikusabb, ha egy-egy szereplő szájából hangzik el, mintha az elbeszélőt látjuk úgy, mint aki túl van négy-öt sörön.

Háy a különböző módon hígított esszéfröccseivel próbálja beindítani a beszélgetést a megidézett szerzőkről, így provokatív gesztusai érthetők is, túlzásai nemcsak szépirodalmi, hanem retorikai gesztusnak is tekinthetők. Mond egy erőset, hogy lázba hozza az olvasót, és ez sikerült is neki. Arató László, a Magyaratanárok Egyesületének elnöke kifejezetten tűzbe jött, és ártalmasnak nevezte a magyartanítás szempontjából Háy művét. Melhardt Gergő fiatal irodalomtörténész pedig – akinek életéből mintha kimaradtak volna a viccek – szinte minden, irodalomelméletől, kutatói objektivitástól mentes állítását kritizálta Háy kötetének.

Háy kötete azonban könnyen támadható. A fülszöveg szerint a szerző nem szeretne szobrokat faragni, de néhol erősebben, néha gyengébben fogó vésőjével valójában csak nyeszettel a meglévő monumentumokon. Aki eleve szobrokhoz nyúl, az önkéntelenül is részt vesz a szobor életének alakulásában. Kísérletének akkor lett volna értelme, ha megkerüli a már meglévő szobrokat, és bemutatja a magyar irodalom egy másik arcát. Akkor a *Kik vagytok ti?* kérdés is jobban passzolt volna a tematikához, hiszen egy érettségizett ember a kötetben szereplő szerzők nagy részéről tudja, hogy kik voltak. De Reviczky Gyula, Bródy Sándor, Zala György (szobrász!), Kaffka Margit, Erdély Miklós és Hajnóczy Péter bemutatása tényleg tágítja a látómezejét a kánon megszállottjainak, és olyanok emlékét eleveníti fel, akik nem kaphattak szobrot a gyakran betonkeménységűnek tűnő magyar irodalmi csarnokban.

Zavart kelt azonban a *Kötelező magyar irodalom – Újraélesztő könyv* alcím is. A kötelező jelző értelmezése elég problematikus. Mit szeretett volna a szerző és a kiadó? Kötelező olvasmányok szerzőit új szempontból bemutatni? Akkor hogyan találják meg a helyüket a kánonon és irodalmon túli alkotók (Reviczky Gyula, Víg Mihály, Zala György stb.) a koncepcióban? Ha ezt mindenkinek kötelezőként vagy kötelezően el kellene olvasnia, akkor éppen azt a szabadságot tagadná meg az alcím, amelynek jegyében születtek az értelmezések. Egyik megközelítés sem tünteti fel túl szimpatikusan a kötetet.

Az újraélesztés pedig azért elhibázott gesztus, mert a kötetben bemutatott szerzők többsége olyan élénken van jelen irodalmi gondolkodásunkban, hogy halottként is előbb a kortársnál. Melhardt Gergő okosan állapítja meg alapos kritikájában, hogy nincs halott, akit újra kellene éleszteni.

Mint a legtöbb kötetnek, Háy könyvének is íve van, hiszen műve akár regényként is olvasható. Ahol a ma élő költőknek kellene állniuk, ott egy dalszerző található: Víg Mihály. Akkor a költészet helyét a popzene vette volna át? Ennek viszonyát elég bonyolultan vázolja fel Háy, de a lényeg az, hogy bizonyos „dalszövegek a költészet tárgykörébe tartoznak, de az azokat létrehozók nem költők”. A mai popzenét némileg az egykori népköltéssel felelteti meg, egy koncert anyagát egy ver-

seskötet tartalmához hasonlítja, azt viszont tagadja, hogy a műköltészet szerepét átvette volna a popzene (Bob Dylan irodalmi Nobel-díjával sem ért egyet).

Jelzés azonban, hogy a kortárs költészet helyett ő másról beszél, elfordítja a fejét. Ma a kortárs költészetben mindenki ismeretlen a közönség előtt (ti. alig van vagy egyáltalán nincs olvasó), állítja, miközben egy fesztivál popénekesét hozza ellenpéldaként. A fej elfordítása pedig az egyik legerősebb gesztus, mert meglátni valamit, majd beszélni róla, az vitahelyzet, de nem tudomást venni, az kíméletlen ítélet. Ebből és a könyvben elszórt utalásokból kiolvasható a szerző feltételezett – nem túl pozitív – véleménye a mai magyar líráról és művelőiről.

Háy azonban magával szemben is kíméletlen, hiszen ahogy a *Végszóban* is mondja: a *Kik vagytok ti?* elsősorban róla szól. Ez azért is veszélyes önmagára, mert nem gyakorol öncenzúrát, nem finomkodik. Amit egy kocsmában el merne mondani néhány sör után, azt itt is elmondja nekünk – egy elég elhibázott alcímmel és egy kínos fülszöveggel. S mi is lehet a vágya egy megszállott olvasónak (ha még ugyan van olyan), minthogy egy íróval kötetlenül együtt sörözzön, aki megosztja vele legtitkosabb irodalmi kalandjait?

Háy János: *Kik vagytok ti? Kötelező magyar irodalom – Újraélesztő könyv.* Európa Könyvkiadó, 2019

E számunkat nyomta és kötötte a Print 2000 Nyomda Kft.

print 2000

N Y O M D A K E T K E C S K E M É T

6000 Kecskemét, Nyomda u. 8.

Tel.: +36 76 501 240; Fax: +36 76 501 249

E-mail: info@print2000.hu

www.print2000.hu

Folyóiratunk megjelenítését az Emberi Erőforrások Minisztériuma és

a Nemzeti Kulturális Alap támogatja.

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alap